

Datum
9 oktober 2006

Ons kenmerk
2006-0000328248

Onderdeel
CZW/CB

Inlichtingen
Diana van Driel
T 070-4268874
F 070-4267634

Uw kenmerk

Blad
1 van 1

Aantal bijlagen
2

Bezoekadres
Schedeldoekshaven 200
2511 EZ Den Haag

Postadres
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

Internetadres
www.minbzk.nl

Aan de voorzitter van de Tweede Kamer

Onderwerp
Kamervragen over elektronisch stemmen en de
beveiliging van stemmachines

Hierbij bied ik u de antwoorden aan op de schriftelijke vragen die zijn gesteld door het lid Irrgang (SP) over elektronisch stemmen en de vragen van de leden Szabo (VVD), Spies (CDA) en Dubbelboer (PvdA) over de beveiliging van stemmachines. Deze vragen werden ingezonden op 27 september en op 5 oktober 2006 met kenmerk 2060700320 respectievelijk kenmerk 2060701050.

DE MINISTER VOOR BESTUURLIJKE VERNIEUWING EN
KONINKRIJKSRELATIES,

Atzo Nicolaï

2060701050

Antwoord op vragen van de leden Szabó (VVD), Spies (CDA) en Dubbelboer (PVDA) aan de minister voor Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties over de beveiliging van de stembalies.
(Ingezonden 6 oktober 2006)

Antwoord 1

Ja

Antwoord op de vragen 2 en 3

Volgens een mededeling van de Stichting 'Wij vertrouwen stemcomputers niet' lijkt één gemeente een stembalie te hebben uitgeleend en een andere heeft er twee verkocht. Ik kan deze mededeling niet bevestigen of ontkennen. Bij de uitvoering van de in september aan Nedap opgedragen extra beveiligingsmaatregelen, zal dit moeten blijken. Het Kiesbesluit bepaalt dat een stembalie slechts voor verkiezingen mag worden gebruikt als deze niet eerder voor andere doeleinden dan stemmingen is gebruikt. De betrokken stembalies mogen niet meer worden gebruikt. Er zijn overigens op dit moment geen wettelijke belemmeringen voor de kennelijk door gemeenten gevolgde handelswijze. In de circulaire aan de gemeenten d.d. 25 september jl. ter voorbereiding van de Tweede Kamerverkiezingen zijn deze dringend verzocht stembalies niet aan derden ter beschikking te stellen.

Antwoord 4

In de circulaire aan de gemeenten van 25 september jl. hebben de Kiesraad en ik expliciet aandacht gevraagd voor de noodzaak van veilige opslag. In aanvulling op deze circulaire heb ik de gemeenten op 5 oktober jl. nogmaals gewezen op hun verantwoordelijkheid voor een veilige opslag en transport naar het stemlokaal en voor de beveiliging van de balie gedurende de periode dat deze zich in het stemlokaal bevindt.

Antwoord 5

Ik heb in september opdracht gegeven om alle stembalies die in bezit en beheer zijn bij de gemeenten nog voor de verkiezingen te controleren op de aanwezigheid van eventuele frauduleuze units. Bovendien zal de herprogrammeerbare unit worden vervangen door een éénmalig te programmeren unit. Daarna zullen deze stembalies fysiek worden verzegeld. Daarmee is het niet mogelijk ongemerkt de stembalie te openen. De voorzitter van het stembureau dient op de dag van de stemming te controleren of het zegel intact is. Zo niet kan de stembalie niet worden gebruikt en moet voor vervanging worden gezorgd. Ik heb TNO verzocht te controleren of de genomen beveiligingsmaatregelen adequaat zijn. Over de uitvoering van deze en eventuele verdere maatregelen, blijf ik in contact met alle direct betrokkenen, zoals de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), de Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken (NVVB) en de Kiesraad, om er zeker van te zijn dat de maatregelen afdoende zijn.

Samenvattend neem ik de volgende maatregelen:

1. Voorafgaand aan de verkiezingen van 22 november 2006 de betrouwbaarheid van de stembalies vast te stellen, en de door de gemeenten en de fabrikanten gevolgde procedures te doen controleren door TNO;
2. De fysieke toegankelijkheid voor onbevoegden onmogelijk te maken;
3. Een juist gebruik te bevorderen en controleerbaar te maken door openbare protocollering.

Ik heb besloten tot een project waarin de lessen van de kamerverkiezingen zullen worden gevolgd en verwerkt. Dit met het oog op de volgend voorjaar te houden verkiezingen voor de

Provinciale Staten. Ten slotte is een project ingesteld om een lange termijn analyse te maken. In dit kader worden de recente analyses en aanbevelingen gezien. U zult nader worden geïnformeerd over het plan van aanpak van deze projectgroep. Ook zullen onafhankelijke (buitenlandse) deskundigen bij dit proces betrokken worden. In het kader van de lange termijn zal ik vooral aandacht besteden aan:

- het uitvoeren van een volledige risicoanalyse van het gehele stemproces;
- maatregelen om de transparantie van het kiesproces voor de burger te vergroten zoals:
 - de eventuele introductie van openbare broncodes
 - De voor- en nadelen van een paper trail

1. 1 Vandaag 4 oktober 2006

Antwoord op vragen van het lid Irrgang (SP) aan de minister voor Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties over elektronisch stemmen. (Ingezonden 27 september 2006)

Antwoord op de vragen 1, 2 en 3

Beide rapporten zijn mij bekend. Het rapport "The Machinery of Democracy" is een analyse van de Amerikaanse situatie (juni 2006). De daarin onderzochte stemmachines wijken af van de stemmachines die in Nederland worden gebruikt. In hoeverre de bevindingen toepasbaar zijn op de Nederlandse situatie zal nog nader onderzocht moeten worden.

De in Nederland gebruikte stemmachines zijn zogenaamde stand alone machines die niet in verbinding staan met de buitenwereld en die niet beschikken over voor het publiek toegankelijke externe ingangen.

Het rapport van de Commission on Electronic Voting (juli 2006) is opgesteld voor het Ierse parlement. De machine die door de commissie is onderzocht is niet identiek aan de in Nederland gebruikte stemmachines, maar tot op zekere hoogte vergelijkbaar. Het Ierse rapport komt tot de conclusie dat de stemmachine op zichzelf geschikt is om bij verkiezingen te gebruiken (op enkele ondergeschikte aanpassingen na). Echter de commissie voorziet problemen met het inzetten van stemmachines vanwege de risico's verbonden met de zogenaamde "election managementsoftware" (o.a. de uitslagberekening). De Ierse situatie wijkt hier wezenlijk af van de Nederlandse. In Ierland wordt de uitslag niet in het stemlokaal vastgesteld maar zouden de resultaten elektronisch verzonden moeten worden aan de zogenaamde 'returning officers'. Dit gebeurt in Nederland niet.

Antwoord 4

Door het ministerie van BZK wordt al langer gewerkt aan een meer substantiële herinrichting van het kiesrecht.¹ In verband hiermee wil ik ook verwijzen naar de aanbeveling van de Raad van Europa over elektronisch stemmen.² Overigens zal ik ook TNO als onafhankelijke keuringsinstelling en de Kiesraad bij dit traject betrekken vanwege hun deskundigheid en onafhankelijk oordeel. Daarnaast zal ik uw suggestie van een onafhankelijke commissie in mijn beraadslagingen meenemen. Zie verder mijn opmerkingen over de lange termijnanalyse in het antwoord op vraag 5 van de leden Szabo, Spies en Dubbelboer. (kamervragen 2060701050, ingezonden 6 oktober jl)

Antwoord 5

Zie mijn antwoord op vraag 5 van de leden Szabo, Spies en Dubbelboer (kamervragen 2060701050, ingezonden 6 oktober jl.) Voor 22 november is invoering van een paper trail hoe dan ook niet meer te realiseren.

¹ Zie bijvoorbeeld het wetsvoorstel Stemmen in een Willekeurig Stemlokaal, Kamerstukken 30569, nr 4

² Recommendation Rec(2004)11 on legal, operational and technical standards for e-enabled voting). De tekst van deze aanbeveling en het daarop betrekking hebbende toelichtende memorandum werden u toegezonden als bijlage bij de brief van mijn ambtsvoorganger d.d.11 november 2004, kamerstukken II 2204/05, 29 800 VII, nr. 11.

Antwoord 6

De Kiesraad heeft zich tot dusverre niet met de techniek van stemmachines bezig gehouden zodat er geen aanleiding was de broncode aan de Kiesraad te verstrekken. In het kader van de lange termijnmaatregelen zal onderzocht worden of het wenselijk is de broncode bij de Kiesraad te deponeren, vooralsnog heeft de Kiesraad op dit terrein geen bevoegdheden.

1) <http://www.brennancenter.org/programs/downloads/Full%20Report.pdf>

2) <http://www.cev.ie/htm/report/index.htm>